

Dialog z tradycją – interpretacja lokalnej tradycji budowlanej na Warmii i Mazurach

Iwona Liżewska

Dialogue with
Tradition – the
Interpretation of the
Local Architecture
Tradition in the
Warmia and
Mazuria Region

*Tradycji naśladownictwa
przeciwstawiamy tradycję
wysiłku i inteligencji
(Henry van de Velde)*

Krajobraz wiejski przez stulecia kształtowany ewolucyjnie, w oparciu o tradycję i doświadczenia pokoleń, podlega dzisiaj gwałtownym przeobrażeniom. Tradycyjne budownictwo wiejskie w powojennej Polsce dość skutecznie deprecjonowane, obecnie narażone jest na procesy globalizacji i unifikacji. Na obszarach wiejskich, zwłaszcza w sąsiedztwie większych miast wyrastają osiedla gotowych domów, o ujednoczonych, niezależnych od specyfiki miejsca, formach. Większość propozycji powiela te same grzechy: brak spójności i harmonii, łączenie różnorodnych motywów i zapożyczeń, przerost formy nad funkcją. A jeśli zdarzy się interesujący projekt, to albo pozbawiony jest cech regionalnych, albo przeciwnie odwołania do tradycji są bardzo wyraźne, lecz realizowane również na obszarach, gdzie są całkowicie obce (np. słynne już chaty zakopiańskie czy dworki kresowe rodem prosto z „Pana Tadeusza” nad mazurskimi jeziorami).

Ruch regionalny nie jest zjawiskiem nowym. Już ponad 100 lat temu na fali odrodzenia narodowego oraz fascynacji kulturą ludową w wielu krajach Europy pojawiło się zainteresowanie rodzimością. Tak narodziły się nurty architektoniczne inspirowane kulturą i tradycją wsi,

uważaną za kwintesencję narodowego ducha. Przykładem tego na gruncie polskim był styl zakopiański, stworzony i propagowany przez Stanisława Witkiewicza. W powojennej Polsce tradycyjne budownictwo wiejskie, traktowane jako synonim biedy i zacofania, zanikało na rzecz zabudowy wznoszonej na wzór miejski (tj. lepszej i bardziej nowoczesnej). W innych okolicznościach i innym duchu, pod koniec XX wieku nastąpił powrót do idei regionalizmu i ochrony rodzimości. W obliczu w obliczu naporu inwestycyjnego, globalizacji oraz postępującej degradacji krajobrazu kulturowego pojawiły się liczne inicjatywy odwołujące się do naturalnego zainteresowania tradycją i historią własnego regionu, małej ojczyzny. Organizowano konferencje i debaty, wydawano publikacje, organizowano programy edukacyjne i kampanie społeczne, a także opracowywano – wzorem poprzedników – wzorniki tradycyjnych motywów i detali. Nie sposób wymienić tu wszystkich inicjatyw. Szczególnie aktywne w tym obszarze były lub są: środowisko Politechniki Wrocławskiej¹, środowiska architektoniczne Małopolski² i Pomorza³, samorząd i społeczność lokalna Opolszczyzny⁴ i Wielkopolski⁵ czy środowisko olsztyńskiej Wspólnoty Kulturowej „Borussia”. W tym miejscu należy zaprezentować borussiański program „Nowe życie pod starymi dachami”, na który składało wiele różnorodnych i zakrojonych na szeroką skalę działań, i z ducha którego wyrósł konkurs

architektoniczny „Twój dom – dialog z tradycją”. Projekt realizowany w latach 2000–2007, podejmował problematykę aktywnej i praktycznej możliwości wykorzystania kulturowych zasobów regionu. Jego celem było wzbudzenie większego zainteresowania specyfiką i istotą krajobrazu oraz wskazywanie/wypracowywanie realnych możliwości zagospodarowywania i użytkowania cennych kulturowo obszarów i obiektów. Działania rozpoczęto w roku 2000, od konferencji poświęconej zagospodarowywaniu i ochronie pałaców oraz dworów Warmii i Mazur. Planując kolejną konferencję, tym razem dotyczącą dziedzictwa wsi, wzbogacono ją szeregiem różnorodnych działań tj. warsztaty projektowe, konkurs na najciekawszą, najlepiej zachowaną zabytkową wieś regionu, cykl felietonów w regionalnej gazecie prezentujących najciekawsze wsie połączone z plebiscytem wśród czytelników, wystawa o krajobrazie wiejskim, publikacje. Działania te w istotny sposób poszerzyły krąg odbiorców oraz upowszechniały idee ochrony i właściwego kształtowania krajobrazu kulturowego⁶. Niewątpliwie, jednym z najbardziej rozpoznawalnych efektów projektu jest seria wydawnicza o tym samym tytule⁷, prezentująca tradycyjne budownictwo wiejskie Warmii i Mazur. W tych wydawnictwach podjęto próbę ukazania piękna i logiki tradycyjnych form wraz z sugestią ich mądrej i twórczej kontynuacji. Odpowiedzią, może częściową, miał

być konkurs architektoniczny „Twój dom – dialog z tradycją”, realizowany w 2010 roku przez Warmińsko-Mazurski Urząd Marszałkowski, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Oddział Terenowy w Olsztynie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa) oraz Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział Olsztyn. Był próbą zmierzenia się z postawionymi wcześniej problemami i pytaniami, m.in. jak budować zgodnie z tradycją i krajobrazem. Odwoływał się też do co najmniej stuletniej tradycji regionu, stosowania typowych projektów promowanych zarówno przez władze państwowe, jak i towarzystwa budowlane. Celem konkursu było znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej na wsi, będących kontynuacją tradycyjnego budownictwa. Zadaniem uczestników było zaprojektowanie wolno stojącego domu jednorodzinnego przeznaczanego dla czteroosobowej rodziny. Projekt miał być przygotowany jako projekt powtarzalny do realizacji na terenach wiejskich województwa. Nowością była formuła, odwołanie się do procesu twórczej kreacji w zetknięciu z tradycją w wymiarze bardzo praktycznym. Nagrodzone i wyróżnione projekty domów (28) miały zostać umieszczone w katalogu projektów przeznaczonych do sprzedaży, przygotowanym i dystrybuowanym po zakończeniu przez organizatorów konkursu. Zatem nie chodziło tylko o znalezienie odpowiednich wzorców, ale również

ich rozpowszechnienie i skuteczną realizację.

Na etapie organizacji konkursu podstawowym zadaniem było przygotowanie opracowania stanowiącego punkt wyjścia do twórczego zinterpretowania najbardziej charakterystycznych i wartościowych wątków architektury i krajobrazu Warmii i Mazur. Tradycyjne budownictwo należało poddać studiom historyczno-etnograficznym, przeanalizować bez balastu nostalgicznej interpretacji i opisać w sposób pożyteczny dla architektów, tj. językiem form i modułów architektonicznych. Zadania tego, w ramach działalności Narodowego Instytutu Dziedzictwa, współorganizatora konkursu, podjął się autorski zespół badaczy i praktyków (Iwona Liżewska, Joanna Porębska, Marzena Zwierowicz). Za bezcelowe uznano odwoływanie się do zabudowy znanej z przekazów archiwalnych, gdyż materiał poddany analizie miał być punktem wyjścia do poszukiwań nowej formuły architektonicznej, która wpisuje się w istniejący, zastany krajobraz. Przyjęto, iż badaniom poddana będzie istniejąca struktura przestrzenno-architektoniczna, analizowana w oparciu o rozwój form historycznych. Na podstawie kwerendy terenowej, dostępnych materiałów i dokumentacji, a także własnej wieloletniej praktyki terenowej i zbiorów ikonograficznych przeprowadzono analizę form i rodzajów budownictwa w aspekcie zróżnicowania warunków geograficznych

Ryc. 1. Rozległy krajobraz rolniczy z panoramą wsi Olszewki Węgorzewskie, ujętą przez dwie dominanty wieżę kościoła i cmentarz wiejski

Fig. 1. The vast agricultural landscape with panorama of the village Olszewki Węgorzewskie, recognized by the two dominants church tower and rural cemetery

i rozwoju historycznego, form i rodzajów występowania, nasycenia i stanu zachowania. W pierwszej fazie zdefiniowano kod krajobrazowy regionu. Za jego podstawowe elementy uznano: rozplanowanie wsi, kształt i rozplanowanie siedlisk, bryły domów mieszkalnych, bryły i formy budynków gospodarskich, materiały budowlane i wykończeniowe, detal architektoniczny, małą architekturę, zieleni. W drugim etapie dokonano syntezy, charakteryzując

uwarunkowania krajobrazowe oraz podstawowe moduły przestrzenno-architektoniczne zachowanej, historycznej zabudowy województwa. Tekst wzbogacony o bogaty materiał ilustracyjny (zdjęcia, rysunki, kartografia), został dołączony w formie załącznika do regulaminu konkursu⁸.

Warto w tym miejscu, jako pewien modelowy przykład, przedstawić zakres i wyniki opracowania. Obszar województwa warmińsko-mazurskiego charakteryzuje olbrzy-

mia różnorodność form – od terenów płaskich po tereny moren o deniwelacji nawet ponad 100 m, wyróżnia bardzo bogata sieć wodna, którą tworzy największa w Polsce liczba jezior polodowcowych i olbrzymia ilość cieków wodnych. Cechą charakterystyczną jest gospodarka rolna (przeważa na terenach północnych i centralnych) i leśna (głównie południowa część województwa). Występują trzy zasadnicze typy krajobrazu: równiny, pojezierza i doliny oraz wzniesienia. Wśród układów przestrzennych wsi najczęściej występują owalnice i wielodrożnice – najwięcej w zachodniej, północnej i centralnej części województwa – oraz ulicówki (największe ich zagęszczenie przypada na południowo-wschodni obszar województwa). Rzadziej spotykanymi układami są widlice, wsie placowe, rzędowe i szeregówki. Sporadycznie pojawia się zabudowa kolonijna, szczególnie z największym zagęszczeniem na Warmii (ryc. 1). Na obszarze całego regionu, we wszystkich typach wsi, występują małe i średnie zagrody w formie mniej lub bardziej wydłużonego prostokąta z domem ustawionym kalenicowo w stosunku do drogi (ryc. 2). Domy ustawione szczytowo do drogi, na długich wąskich działkach występują coraz rzadziej, głównie na terenie powiatu szczycieńskiego i piskiego. Zagrody na planie zbliżonym do kwadratu z bardziej rozluźnioną zabudową występują w kolonijnych zagrodach jednodworczych w całym regionie

Ryc. 2. Prasłity, pow. olsztyński, gospodarstwo kolonijne z typowym, czworobocznym układem zagrody i budynkami

Fig. 2. Prasłity, district Olsztyn, colony farm with the typical quadrangular system of farmstead and buildings

Ryc. 3. Ruś, pow. olsztyński, dom – jeden z przykładów zabudowy wiejskiej typowej w formie i materiale

Fig. 3. Ruś, district Olsztyn, house – one example of a rural building typical in form and material

oraz w niewielkiej liczbie w większych wsiach.

Dom mieszkalny znajduje się zwykle przy drodze, w układzie kalenicowym, z wejściem we frontowej elewacji lub – rzadziej – ustawiony szczytowo do drogi z wejściem od podwórza. Stodoła położona jest zawsze wzdłuż tylnej granicy działki w układzie kalenicowym, w stosunku do drogi wiejskiej. Budynki inwentarskie (stajnia, obora, chlew, kurnik) i gospodarcze (spichlerz, szopy, piwnice) położone są wzdłuż bocznych granic działki siedliskowej (po jednej stronie lub po obu). Rzadko spotykany jest inny układ, podyktowany na ogół ukształtowaniem terenu (ryc. 3, 4, 5).

Na obszarze całego regionu występują proste domy drewniane oraz dwa podstawowe typy prostych domów murowanych – na planie wydłużonego prostokąta, z nachyleniem połaci dachu pod kątem 45°, oraz na planie zbliżonym do kwadratu z nachyleniem połaci dachu ok. 50°. Na terenie całego województwa, choć stosunkowo nieczęsto, występują silnie wydłużone domy na planie prostokąta, których cechą charakterystyczną jest umieszczenie części mieszkalnej i gospodarczej pod jednym dachem. Wcześniej na znacznych obszarach województwa, głównie w obszarze nasycenia budownictwem drewnianym – południowa Warmia, południowe i wschodnie Mazury – występowały domy z podcieniami narożnymi, szczytowymi i wnekowymi oraz w budownictwie murowanym, inspirowanym architek-

Ryc. 4. Zawady, pow. ostródzki, typowy budynek gospodarczy

Fig. 4. Zawady, district Ostróda, a typical farm building

Ryc. 5. Pilwa, pow. giżycki, typowa zabudowa z lat 30. XX w., wznoszona wg projektów powtarzalnych

Fig. 5. Pilwa, district Giżycko, typical building development from the 30 of the twentieth century, erected by repetitive projects

Ryc. 6. Typowy widok – aleja przydrożna i gospodarstwo wiejskie

Fig. 6. A typical view – a roadside alley and rural farm

Ryc. 7. I nagroda w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 7. First prize in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

Ryc. 8. II nagroda w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 8. Second prize in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

turą drewnianą, pojedynczo na terenie całego województwa. Wyraziste odrębności regionalne, wbrew dość powszechnym sądom, wyrażonym ostatnio również w formie publikowanych tez, dotyczą niewielkich obszarów województwa. Należą do nich domy z podcieniem frontowym charakterystyczne dla terenów Powiśla (pow. ostródzki i elbląski) oraz domy drewniane lub murowane, silnie wydłużone, nakryte dachem dwuspadowym o kącie nachylenia ok. 15-30°, spotykane na ziemi lubawskiej oraz w okolicach Działdowa.

Wiele domów, na całym obszarze województwa, ma ściany murowane z czerwonej cegły licowej, ze starannie i ozdobnie opracowanym wykończeniem otworów. Na wysokości stropu występuje zwykle ozdobny gzyms kordonowy, kostkowy lub z ukośnie ułożonych cegieł. Cegły najczęściej łączone są na zaprawę piaskowo-wapienną, ale stosowano również zaprawę glinianą, tylko od zewnątrz zabezpieczoną zaprawą piaskowo-wapienną.

Drugą, równie liczną grupę stanowią budynki murowane i tynkowane. W szczytach i ściankach kolankowych stosowano też szachulec lub deskowanie.

Dachy kryto czerwoną dachówką ceramiczną najczęściej holenderką (esówka) lub znacznie rzadziej karpówką (głównie w południowo-zachodniej części województwa). Boki połaci dachowych często zabezpieczano wiatrownicami. Obiekty posadowione były często na

Ryc. 9. III nagroda w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 9. Third prize in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

podmurówce z kamienia, zdarzają się też, głównie w domach tynkowanych, podmurówki murowane i tynkowane.

Dekoracja elewacji w domach mieszkalnych jest bardzo zróżnicowana, uwarunkowana zarówno materiałem konstrukcyjnym i wykończeniowym, jak również charakterem i typem budownictwa. Duże bogactwo i zróżnicowanie detalu występuje w budownictwie murowanym. Często dla uzyskania efektu dekoracyjnego w elewacji łączono cegłę z tynkiem lub stosowano tynki dwubarwne dla podkreślenia otworów, naroży czy gzymsów. Dekoracyjny mógł być sam sposób opracowania lica elewacji: połączenie i skonstrastowanie materiałów (cegła z detalem wykonanym w tynku, konstrukcja murowana z ryglową) lub wykorzystanie zróżnicowanej kolorystyki i możliwości fakturalnych tynku (historyczne tynki były porowate i szorstkie; stosowano kontrasty fakturalne, na przykład poprzez zestawienie szorstkich powierzchni płaszczyzn ściany i gładkich detalu). Tynki gładkie są na charakterystyczne dla domów z końca XIX i początku XX wieku, zaś fakturalne bardziej dla domów z okresu międzywojennego. Stosowano tynki w tonacji szarości i beżu skonstrastowane z jaśniejszymi elementami dekoracyjnymi takimi jak opaski wokół otworów czy gzymsy. Elementem funkcjonalnym, o charakterze dekoracyjnym, jest gzyms. Występują zazwyczaj gzymsy ceglane lub wykonane w tynku na podłożu

ceglanym. W przypadku gzymsów tynkowanych występują one najczęściej w formie profilowanego pół- lub ćwierćwałka, przy czym od stopnia i rodzaju zastosowanego rozprofilowania zależy zróżnicowanie formy. Gzymsy ceglane stosowano w elewacjach opracowanych w tym samym materiale. Ich zróżnicowanie zależało od kształtu i rytmu układanych cegieł. Układano cegły ukośnie (pod kątem 45°) lub z uskokiem. Stosowano też specjalnie wykonane kształtki ceglane, czasami zróżnicowane barwą.

W budownictwie drewnianym najbardziej typowa jest chałupa zrębowa, ale trafiają się, choć rzadko, domy zrębowo-słupowe. Wcześniej popularna była również konstrukcja ryglowa, dzisiaj zachowana w zabudowie gospodarczej (w zaniku) lub określonych partiach budynku (szczyty, podcienia frontowe). Czasem domy szalowano pionowymi lub poziomymi (na zakładkę) deskami. Zdarza się, że naroża zabezpieczane są pionowymi, ozdobnie wycinanymi deskami. Historycznie chałupy drewniane miały poszycie ze słomy lub trzciny, później kryte je dachówką.

Wyjątkowo ważnym elementem krajobrazu – z uwagi na ich ilość, oryginalny stan zachowania oraz staranne opracowanie formy i detalu – są budynki gospodarskie. Skupione wokół podwórza gospodarskiego tworzą wraz z domem zespół, który stanowi podstawowy element struktury przestrzennej wsi. Zagrody, jako najważniejsze obiekty, budowano

Ryc. 12. Jeden z projektów wyróżnionych w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 12. One of the projects awarded in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

Ryc. 10. III nagroda w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 10. Third prize in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

Ryc. 11. Jeden z projektów wyróżnionych w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 11. One of the projects awarded in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

Ryc. 13. Jeden z projektów wyróżnionych w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 13. One of the projects awarded in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

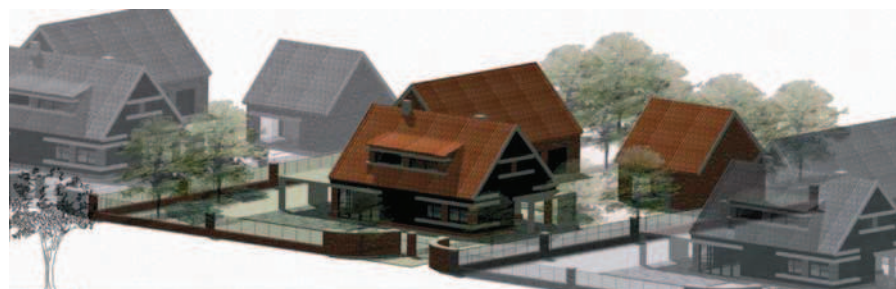

zwykle solidnie i trwale. Były murowane z cegły licowej lub murowane, tynkowane. W obiektach murowanych ściankę kolankową i szczyt realizowano często w technologii lekkiej. Jest to najczęściej szkielet drewniany opierzony deskami lub konstrukcja ryglowa (przy budynkach tynkowanych szachulec, przy cegle licowej mur pruski). Stodoły są przeważnie drewniane, w konstrukcji szkieletowej, opierzone poziomo lub pionowo deskami. Na terenach, gdzie występuje duża ilość głazów narzutowych, budynki gospodarskie często murowano z kamienia, czasami łączonego z cegłą (ozdobne opracowanie otworów i narożników, dekoracyjne uzupełnienia górnych

partii muru i ścianki kolankowej). Zdarzają się też, choć rzadko, stodoły murowane z kamienia. Drewniane budynki o konstrukcji zrębowej, dawniej powszechne, nie przetrwały.

Konkurs ogłoszono 1 września 2010 roku. Informacje o nim umieszczono na stronach internetowych organizatorów (szczególnie ważne były tu strony wszystkich oddziałów SARP-u), w prasie lokalnej (gazety regionalne) oraz w pismach branżowych („Architektura”, „Murator”). Wszystkie nagrodzone i wyróżnione projekty miały znaleźć się w katalogu projektów przeznaczonych do sprzedaży.

Zainteresowanie konkursem było olbrzymie. Wpłynęły 184 prace.

Ryc. 14. Jeden z projektów wyróżnionych w konkursie „Twój dom – dialog z tradycją”

Fig. 14. One of the projects awarded in the competition „Your home – a dialogue with tradition”

Próbie nawiązania do architektury i krajobrazu kulturowego regionu warmińsko-mazurskiego podjęty zespoły projektowe z całej Polski. Rozstrzygnięcia i wyboru projektów dokonał Sąd Konkursowy w składzie: arch. Maciej Miłobędzki, przewodniczący (SARP Warszawa), arch. Joanna Porębska, sędzia referent (SARP Warszawa), arch. Sławomir Hryniewicz (Prezes SARP Olsztyn), arch. Grzegorz Dżus (SARP Olsztyn), Iwona Liżewska (Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Olsztyn), Barbara Zalewska (Warmińsko-Mazurski Konserwator Zabytków), Jacek Wysocki (Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego). Ogłoszenie wyników i wręczenie nagród nastąpiło 15 grudnia 2010 roku⁹.

Wśród nadesłanych prac znalazła się liczna grupa projektów, w których nie tylko nie nawiązywano do lokalnego krajobrazu, ale niejednokrotnie były one nierealnymi do realizacji wizjami lub prezentowały nieatrakcyjną formę łączącą wątki stosowane w całej Polsce. Znaczna jednak część prac wskazywała na twórcze zainteresowanie architekturą odwołującą się do lokalnych wartości, prezentowała ciekawe rozwiązania architektoniczne i wysoki poziom warsztatowy. Najlicniejsza i chyba najbardziej zróżnicowana była grupa, którą można nazwać nurtem lokalnych kontekstów. Były to projekty, w których powielano zewnętrzną formę już istniejących, starych domów. Stosowano jednocześnie współczesną formę i nowoczesne

materiały budowlane. Współczesne rozwiązania zestawiano z tradycyjną, ale bardzo uproszczoną, wręcz minimalistyczną stylistyką. Niezbyt liczna grupa prac tworzyła tzw. nurt rekonstrukcji sentymentalnej, w którym wprost powtarzano tradycyjne rozwiązania, dostosowując je jedynie do potrzeb współczesnego użytkownika (program funkcjonalno-przestrzenny, materiały budowlane). Wreszcie wielu uczestników konkursu – ku ogromnej satysfakcji i organizatorów, i sędziów konkursowych – podjęło próbę twórczej, nowoczesnej interpretacji historycznych wątków zarówno w formie, jak i detalu. Tu rozwiązania i pomysły były indywidualne i bardzo zróżnicowane. Warto zauważyć, że inspiracją w wielu przypadkach stała się też zabudowa gospodarcza.

Niemalże we wszystkich nagrodzonych i wyróżnionych projektach wykorzystano podstawowy moduł, jakim jest dom założony na planie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem o kącie nachylenia ok. 45°. W nielicznych projektach odwołano się do wzorca realizowanego głównie w okresie międzywojennym, domu założonego na planie zbliżonym do kwadratu. Zróżnicowane i interesujące są proponowane układy brył – domu, garażu, budynku gospodarczego – i ich wzajemne relacje przestrzenne. Jak w przypadku form architektonicznych, pojawia się cały wachlarz rozwiązań: od tradycyjnego układu budynków mieszkalnego i gospo-

darczego ustawionych równolegle względem siebie, odwołanie się do wzorca zabudowy mieszczącej pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą, po różnorodne zestawienia brył pod kątem prostym, rozdzielnie lub połączonych.

Projekty nagrodzone i wyróżnione prezentowane w katalogu są sprzedawane przez autorów jako projekty powtarzalne. Organizatorzy wierzą, że znajdą one szybko nabywców, a zrealizowane według projektów domy pojawią się niebawem w krajobrazie województwa warmińsko-mazurskiego, podnosząc jego wartość. Organizatorzy mają również nadzieję, że konkurs przyczyni się do popularyzacji budowania domów w DIALOGU Z TRADYCJĄ.

Zdjęcia 1-6 wykonała autorka
Źródło ryc. 7-14: archiwum Konkursu

Photographs 1-6 made by author
Source fig. 7-14: Competition archive

Iwona Liżewska

Narodowy Instytut Dziedzictwa
Oddział Terenowy w Olsztynie
National Heritage Board of Poland
Local Division Olsztyn

Przypisy

¹ Szereg wydawnictw i publikacji poświęconych zagadnieniom regionalizmu, m.in. Suchodolski J., 1996, *Regionalizm w kształtowaniu formy architektury współczesnej na obszarze Sudetów*, Oficyna Wydawnicza PW, Wrocław.

² Podjęta w Zespole Jurajskich Parków Krajobrazowych inicjatywa i opracowanie katalogu projektów domów jednorodzinnych *Dom jak marzenie*.

³ *Regionalne budownictwo na Kaszubach Jeziornych w XXI wieku, Materiały z sesji Regionalne budownictwo na Kaszubach jeziornych w XXI wieku* (Wieżycza, 6 X 2000), Warszawa 2001; Szarejko K., 2003, *Współczesny dom mieszkalny na wiejskich terenach Kaszub* [w:] *Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania*, red. I. Liżewska, W. Knercer, Borussia, Olsztyn, s. 138-147.

⁴ Zainicjowany i realizowany jako pierwszy w Polsce program Odnowy Wsi oraz wydany w ramach tego programu poradnik *Architektoniczne kształtowanie krajobrazu wsi opolskiej*, Karta Opolska, Warszawa 1998.

⁵ Berek R., 2002, *Zobaczyć Łącko, Podręcznik edukacji regionalnej dla wsi Łącko*, Poznań; *Ochrona przyrody i krajobrazu Doliny Baryczy, Wskazówki do planowania przestrzennego*, 2008, red. S. Lubaczewska, K. Tokarczyk-Dorociak, Wrocław.

⁶ Projekt realizowany był przez Iwonę Liżewską, Wiktora Knercera i Marzenę Zwierowicz. Więcej i szerzej na jego temat w: *Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania*, red. I. Liżewska, W. Knercer, Olsztyn: Borussia, 2003, s. 237-41.

⁷ Bartoś M., Zalewska B., 2003, *Architektura w krajobrazie wiejskim Warmii i Mazur*, Borussia, Olsztyn; *Zachowane – ocalone?...*, op. cit.; Liżewska I., 2007, *Tradycyjne budownictwo wiejskie Warmii i Mazur. Krajobrazy i formy regionalne*, Borussia, Olsztyn.

⁸ Liżewska I., Porębska-Srebrna J., Zwierowicz M., 2010, *Tradycje budownictwa mieszkalnego i gospodarskiego na terenach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego*, mps, Olsztyn.

⁹ Więcej informacji o konkursie, w tym regulamin oraz nagrodzone i wyróżnione projekty można znaleźć stronie internetowej: www.architektura.warmia.mazury.pl. Przewidziano 3 nagrody (I nagroda – 25 000 zł,-; II nagroda 15.000 zł,-; III nagroda 10.000 zł,-) oraz 25 wyróżnień.